

JEUGÈNIE IONESCO
DRÁMÁK

KÜLÖNÓRA

(TRAGIKUS KOMÉDIA)

FORDÍTOTTA VINKÓ JÓZSEF

SZEREPLŐK

A TANÁR (50-60 éves)

A TANÍTVÁNY (18 éves)

A SZOBALÁNY (45-50 éves)

DÍSZLET

Az idős tanár dolgozószobája, egyszersmind ebédlője. A szőnyeg bal oldalán ajtó nyílik a lépcsőházba, hátul, kissé jobbra újabb ajtó, amely az előszobába vezet. Hátul, kissé balra ablak, közepes méretű, előtte semmitmondó függöny; a párkányon virágcserepek, mondjuk, muskátli.

Az ablakból egy tipikus vidéki kisváros képe rajzolódik ki: alacsony házak, cseréptetők. Az ég kékesszürke. A szőnyeg jobb oldalán rusztikus pohárszék. Az ebédlőasztal, amely egyszersmind íróasztal is, a szoba közepén terpeszkedik. Az asztal körül három szék, két másik pedig az ablak két oldalán. Világos tapéta, néhány könyvespolc.

Amikor felmegy a függöny, a szőnyeg üres. Hosszú csönd. Majd csöngetnek a bejárati ajtón:

A SZOBALÁNY HANGJA (*kívülről*) Jól van! Jövök már! Nyitom! (*Beviharzik a Szobalány, becsapja maga után a jobb oldali ajtót, a kötényében megtörli a kezét. Erős, 45-50 körüli pirospozsgás nő, parasztos főkötőben. Szalad a bejárati ajtó felé, miközben újra csöngetnek*) Nyitom már! Nyitom! (*Kinyitja a bal oldali ajtót. Belép egy 18 éves diáklány. Szürke iskoláskötény, fehér gallér, hóna alatt aktatáska*) Jó napot, kisasszony.

TANÍTVÁNY Jó napot. A tanár úr? Itthon van?

SZOBALÁNY A különórára jött?

TANÍTVÁNY Igen.

SZOBALÁNY Már várja magát. Üljön le. Rögtön szólok neki.

TANÍTVÁNY Köszönöm szépen. (*Leül az asztal mellé, a közönséggel szemben, háttal a folyosóra vezető ajtónak, amelyen a Szobalány kisiet, hogy hívja a Tanárt*)

SZOBALÁNY (*kifelé menet*) Tanár Úr! Megérkezett a tanítványa!

A TANÁR HANGJA (*vékonyka*) Köszönöm. Mindjárt jövök... Máris...

A Szobalány kimegy. A Tanítvány maga alá húzza a lábát, aktatáskáját az ölébe teszi, illedelmesen üldögél, közben néhány pillantást vet a helyiségre, a bútorokra, még a plafonra is, majd elővesz a táskájából egy iskolásfüzetet, lapozgatja, meg-megáll egy-egy oldalnál, mintha a leckét ismételné át, vagy még egyszer ellenőrizné a házi feladatát.

Udvarias, jól nevelt lánynak látszik, bár nagyon élénk, vidám természet; szeret mosolyogni. A darab folyamán mozdulatai folyamatosan lassulnak, viselkedése mind fojtottabb lesz, kezdeti vidámsága, nyíltsága, mosolygása eltűnik, szomorú, mogorva lesz. Amilyen élénk a darab elején, úgy lesz egyre fáradtabb, egyre bágyadtabb, az előadás vége felé a depresszió jelei mutatkoznak rajta. Mindez beszédmódját is jellemzi, a nyelve egyre nehezebben forog, a szavak nem jutnak eszébe, majdhogynem dadog: már-már a bénultsághoz áll közel, beszédképességének elvesztéséhez. Kezdetben lelkes, kezdeményező, majdnem agresszív, később egyre passzívabbá válik, a darab vége felé már csak valami ernyed, lélektelen eszköz, puha tárgy a Tanár kezében: olyannyira, hogy amikor a Tanár bevégezi a tragédiát, a Tanítvány nem is védekezik, érzéketlenül, ellenvetés nélkül tűri, hogy megöljék, csak a szeme fejez ki csodálkozást és elmondhatatlan rémületet. Természetesen az egyik magatartásformából a másikba történő átmenetnek fokozatosan, majdnem észrevétlenül kell megtörténnie.

Belép a Tanár. Kicsi, töpörödött öregúr, fehér kecskeszakállal; orrán csipetű, fején fekete házisapka, fekete köpenyt visel, mint az iskolamesterek vagy pedellusok, fekete nadrágot és cipőt, fehér keménygallért és fekete nyakkendőt. Rendkívül udvarias, nagyon félénk, hangja időről időre elcsuklik félelmében, nagyon korrekt, nagyon tanáros, iskolás. Állandóan dörzsöli a kezét, szemében néha buja fény villan, ezt azonban rögvest elfojtja. A darab folyamán félénksége fokozatosan – észrevétlenül – eltűnik; a szemében fel-felvillanó mohó tűz viszont felerősödik, és a végén már egyfolytában lobog. Az eleinte ártalmatlannak tűnő Tanár egyre magabiztosabb lesz, egyre idegesebb, egyre agresszívabb, fensőbbes, a végén kénye-kedve szerint játszik magatehetetlenné, erőtlenné vált Tanítványával. Természetesen megváltozik a Tanár hangja is: a vékony, félénk hangocska erőteljes lesz, hangos, a végén úgy harsog, mint valami trombita, miközben a Tanítvány szépen csengő, kellemes hangja az előadás végére szinte teljesen érthetetlen és hallhatatlan lesz. Most, az első jelenetekben azonban még a Tanár a félénk, esetleg dadoghat kissé

TANÁR Jó napot, kisasszony . . . Ön ugyebár . . . Maga nyilván az új tanítvány?

TANÍTVÁNY (hirtelen megfordul, fesztelenül, roppant magabiztosan fel-

áll, a Tanár elé lép, kezét nyújt) Jó napot, tanár úr. Amint látja, igyekeztem pontos lenni. Nem akartam elkésni.

TANÁR Rendben van, kisasszony, köszönöm. De igazán nem kellett volna sietnie... inkább nekem kellene elnézést kérnem, hogy megvárattam magát... De ugyebár éppen most fejeztem be... Kérem, bocsásson meg... Igazán, bocsásson meg...

TANÍTVÁNY Semmiség, tanár úr, nem történt semmi.

TANÁR Még egyszer elnézését kérem... Nehezen talált ide, ugye?

TANÍTVÁNY Dehogyan... egyáltalán nem. Megkérdeztem. Magát mindenki ismeri errefelé.

TANÁR Harminc éve lakom a városban. De maga nemrég jött. Hogy tetszik?

TANÍTVÁNY Nem mondhatnám, hogy nem tetszik. Kedves város, kellemes. Szép a parkja, a leánynevelő intézete, a püspöke, az üzletek, az utcák, a sétány...

TANÁR Így igaz, kisasszony. Én mégis szívesebben laknék valahol máshol. Például Párizsban. Vagy legalábbis Bordeaux-ban.

TANÍTVÁNY Maga szereti Bordeaux-t?

TANÁR Nem tudom. Még nem jártam ott.

TANÍTVÁNY De Párizsban nyilván járt már.

TANÁR Sajnos még ott sem, de ha meg nem sértem, kisasszony, feltennék egy kérdést... Párizs minek a fővárosa?... Nos, kisasszony?

TANÍTVÁNY *(gondolkodik, majd boldogan)* Párizs?... Franciaországban?

TANÁR Pontosan, kisasszony, bravó, remek! Gratulálok. Úgy ismeri hazánk földrajzát, akár csak a tenyerét! Megyeszékhelyek?

TANÍTVÁNY Ó! Mindet azért még nem tudom, tanár úr, csak ezt az egyet. A többi nagyon nehéz megtanulni.

TANÁR Majd megtanulja... csak bátorság, kisasszony... Bocsánatot kérek... Csak türelem... szép lassan... majd meglátja, megy az... az ember rákap az ízére... Szép időnk van ma... Illetve nem is olyan szép... Azaz hogy mégis!... Pontosabban: nincs rossz idő, s ez a legfontosabb... ugyebár... Nem esik és nem is havazik.

TANÍTVÁNY Meglepő volna, ha havazna. Nyár van.

TANÁR Bocsánatot kérek, kisasszony, a számból vette ki... tudja, jobb, ha az ember mindenre felkészül...

TANÍTVÁNY Nyilvánvalóan, uram.

TANÁR Semmiben sem lehetünk biztosak, kisasszony, ezen a világon.

TANÍTVÁNY Télen havazik. Négy évszak van. Az első a tél, a második... a ta...

TANÁR A második?

TANÍTVÁNY ...vasz, aztán a nyár... és... húha...

TANÁR Úgy kezdődik, mint az ősz-vér...

TANÍTVÁNY Ja igen, az ősz, persze!

TANÁR Pontosan, kisasszony, jól felelt! Meg vagyok győződve róla, hogy maga remek tanítvány lesz. Intelligens, látszik, hogy művelt, s jó az emlékezőtehetsége.

TANÍTVÁNY Ügye, milyen jól tudom az évszakokat?

TANÁR Hogyne, kisasszony... majdnem. De fog az menni. Mindenesetre kezdetnek jó. A végén csak úgy fújja majd az évszakokat, mint én. Gondolkodás nélkül.

TANÍTVÁNY Az nehéz lehet.

TANÁR Ó, egyáltalán nem! Csak egy kis igyekezet kell és szorgalom. Majd meglátja. Fog az menni, biztosíthatom!

TANÍTVÁNY Ó, rajtam nem múlik, tanár úr. Nagyon fogok igyekezni. Tele vagyok tudásvágygal. A szüleim is azt szeretnék, ha még jobban elmélyíteném az ismereteimet. És azt is szeretnék, hogy szakosodjam. Úgy vélik, az általános műveltség, bármilyen alapos legyen is, korunkban elégtelen.

TANÁR A szüleinek, kisasszony, tökéletesen igazuk van. Magának folytatnia kell a tanulmányait. Bocsánatot kérek, de ez, hogy úgy mondjam, nélkülözhetetlen. Korunkban az élet nagyon bonyolult lett.

TANÍTVÁNY Ó, igen bonyolult... De szerencsére a szüleim tehetősek, és az ő segítségükkel egészen felsőfokú tanulmányokat is folytathatok.

TANÁR És hova akar...?

TANÍTVÁNY A kandidátusi címet szeretném megszerezni. Méghozzá a lehető leggyorsabban. Három hét múlva lesz a vizsga.

TANÁR És, ha meg nem sértem, érettségije már van?

TANÍTVÁNY Hogyne, uram! Természettudományokból és irodalomtudományokból is.

TANÁR Ó! De hiszen akkor ön igen előrehaladott, szinte túlságosan is a korához képest. És milyen kandidátusi címet óhajt? Természettudományból kíván kandidálni vagy filozófiából?

TANÍTVÁNY Ha lehetne, mindkettőből. A szüleim azt szeretnék – természetesen csak ha ön is lehetségesnek tartja ilyen rövid idő alatt –, hogy intézzem el egy kalap alatt az egészet. Totális kandidatúrát szeretnék.

TANÁR Totálisat? . . . Ön igazán bátor, kisasszony. Őszintén gratulálok. Mindent el fogunk követni, ami csak lehetséges. Szerencsére Ön már most is nagy tudással rendelkezik. Ilyen fiatalon! . . .

TANÍTVÁNY Ugyan, tanár úr . . .

TANÁR Akkor, ha megengedi, bocsásson meg, azt javaslom, lássunk munkához. Nincs vesztegetni való időnk.

TANÍTVÁNY Hogyne, tanár úr, én is épp erre akartam kérni.

TANÁR Megkérhetném, hogy foglaljon helyet . . . talán ott . . . igen . . . és ha nincs ellene kifogása, megengedi, hogy helyet foglaljak itt, önnel szemben?

TANÍTVÁNY De kérem, tanár úr, parancsoljon!

TANÁR Nagyon köszönöm, kisasszony. (*Leülnek az asztalhoz, egymással szemben, oldalt a közönségnek*) Hát akkor, kezdhetjük . . . Elhozta a könyveit és a füzeteit?

TANÍTVÁNY (*könyveket és füzeteket húz elő az aktatáskájából*) Természetesen. Itt van minden, ami csak kell.

TANÁR Pompás. Akkor, ha nincs ellenére . . . hozzáláthatunk?

TANÍTVÁNY Természetesen, tanár úr. Rendelkezzék velem.

TANÁR Rendelkezzek? . . . (*Egy pillanatra felvillan az a bizonyos fény a szemében, s tesz egy mozdulatot, de mindkettőt azonnal elfojtja*) Ó, kisasszony, ellenkezőleg, én állok az ön rendelkezésére. Alázatos szolgája vagyok.

TANÍTVÁNY De, tanár úr!

TANÁR Akkor, ha megengedi . . . röviden áttekintjük . . . áttekintem az ön múltbeli és jelenlegi ismereteit, ugyebár, hogy megszabhassuk a jövő utat . . . Helyes . . . Megmondaná, kérem, milyen fogalmi vannak a többes szám használatáról?

TANÍTVÁNY Hát elég . . . homályosak . . .

TANÁR Helyes, mindjárt meglátjuk. (*Összedörzsöli a kezét*)

Belép a Szobalány, láthatóan zavarja a Tanárt, odamegy a pohárszékhez, úgy tesz, mintha keresne valamit

TANÁR Nos, kisasszony, ha ön is jónak látja, kezdjük talán aritmetikával . . .

TANÍTVÁNY Szívesen, tanár úr. Magam is kérni akartam.

TANÁR Meglehetősen új tudomány, modern tudomány, illetve nem is annyira tudomány, mint inkább módszer . . . Tudományos gyógy-mód, hehe . . . *(A Szobalánynak)* Keres még valamit, Marie?

SZOBALÁNY Csak a tényéért jöttem, uram, megyek már . . .

TANÁR Igyekezzék, kérem. És maradjon a konyhában.

SZOBALÁNY Megyek, uram. *(Elindul, de megáll)* Bocsásson meg, uram, hogy figyelmeztetem, de őrizze meg a nyugalmát.

TANÁR Ugyan, Marie, ne nevettesse ki magát, menjen csak nyugodtan.

SZOBALÁNY Mindig ezt mondja.

TANÁR Nem tűröm, hogy gyanúsítgasson! Jól tudom, hogy kell viselkednem. Elég öreg vagyok már ahhoz, hogy tudjam, mit teszek.

SZOBALÁNY Pontosan azért szólok, uram. Jobb lenne, ha nem az aritmetikával kezdenék. Az aritmetika nagyon fárasztó, nagyon idegesítő.

TANÁR De nem nekem. Különben is, mi köze hozzá? Ez az én dolgom. Tudom, mit teszek. Magának viszont semmi keresnivalója idebenn.

SZOBALÁNY Rendben van, uram. Csak aztán később ne vesse a szememre, hogy nem figyelmeztettem idejében.

TANÁR Tartsa meg a tanácsait, Marie.

SZOBALÁNY Kérem, ahogy óhajtja. *(Kimegy)*

TANÁR Bocsásson meg, kisasszony, ezért a közjátékért, kérem, ne haragudják erre a buta asszonyra . . . Félt, hogy túl sokat dolgozom. Az egészségemet félti.

TANÍTVÁNY Nem történt semmi, tanár úr. Nyilván nagyon szereti magát. Ritka a jó személyzet.

TANÁR De néha túlzásokba esik. Ostoba módon fél. De térjünk a tárgyra: az aritmetikára.

TANÍTVÁNY Boldogan követem, uram.

TANÁR (*szellemeskedik*) Annak ellenére, hogy ülve marad?

TANÍTVÁNY (*elértve a szellemes megjegyzést*) Akárcsak a tanár úr!

TANÁR Helyes. Akkor aritmetrizáljunk egy kicsit.

TANÍTVÁNY Nagyon szívesen, uram.

TANÁR Mondja meg, legyen szíves... de csak ha nem esik neheze...
zére...

TANÍTVÁNY Dehogyan esik, kérdezzen, tanár úr.

TANÁR ... szóval mennyi egy meg egy?

TANÍTVÁNY Egy meg egy az kettő.

TANÁR (*elbűvölve*) Ó, de hiszen ez remek! Ahogy látom, igen magas fokú képzsben részesült. Ha így halad, játszva megszerzi a kandidátusi címet.

TANÍTVÁNY Ennek nagyon örülök. Főleg, ha ön mondja.

TANÁR Várjon, most nehezebbet kérdezek: mennyi egy meg kettő?

TANÍTVÁNY Három!

TANÁR Három meg egy?

TANÍTVÁNY Négy!

TANÁR Négy meg egy?

TANÍTVÁNY Öt!

TANÁR Öt meg egy?

TANÍTVÁNY Hat!

TANÁR Hat meg egy?

TANÍTVÁNY Hét!

TANÁR Hét meg egy?

TANÍTVÁNY Nyolc!

TANÁR Hét meg egy?

TANÍTVÁNY Nyolc... másodszer.

TANÁR Remek. Hét meg egy?

TANÍTVÁNY Nyolc... harmadszor.

TANÁR Kitűnő! Hibátlan! Hét meg egy?

TANÍTVÁNY Nyolc... negyedszer. És néha kilenc.

TANÁR Fantasztikus. Maga egyszerűen fantasztikus. Csodás! Tiszta szívemből gratulálok, kisasszony. Kár is folytatni. Összeadásban: mester. Lássuk a kivonást. Csak azt mondja meg, ha nem merült ki túlságosan, mennyi négyből három?

TANÍTVÁNY Négyből három? Négyből három?

TANÁR Igen. Négy mínusz három. Más szavakkal, mennyi marad négyből, ha elveszünk hármat?

TANÍTVÁNY Hét?

TANÁR Bocsásson meg, de ellent kell mondanom. Négyből három az nem hét. Ön összetéveszti: négy meg három az valóban hét, de négy mínusz három az nem hét... Most nem összeadásról van szó, hanem kivonásról.

TANÍTVÁNY (*erőlködve*) Négy mínusz három? Igen, értem...

TANÁR Négy mínusz három... igen... na, mennyi az?

TANÍTVÁNY Négy?

TANÁR Nem, kisasszony, nem annyi.

TANÍTVÁNY Akkor három.

TANÁR Sajnos nem, kisasszony... Elnézését kérem, de meg kell mondanom, nem annyi... bocsásson meg... de nem...

TANÍTVÁNY Négy mínusz három... négy mínusz három... négy mínusz három?... Csak nem tíz?

TANÁR Szó sincs róla, kisasszony. Nem találgatni kell, hanem gondolkodni. Próbáljuk meg együtt levezetni. Kérem, kezdjen el számolni.

TANÍTVÁNY Kérem, uram. Egy... kettő... öö...

TANÁR Jól számol? Hányig tud számolni?

TANÍTVÁNY Ó, a végtelenségig.

TANÁR Az lehetetlen, kisasszony.

TANÍTVÁNY Hát akkor, mondjuk tizenhatig.

TANÁR Az elég is. Tudni kell határt szabni ambícióinknak. Kérem, számoljon el tizenhatig.

TANÍTVÁNY Egy... kettő... aztán a kettő után a három... négy...

TANÁR Jó, elég, kisasszony. Ön szerint melyik szám a nagyobb, a három vagy a négy?

TANÍTVÁNY Hogy melyik nagyobb? A három vagy a négy? Milyen értelemben nagyobb?

TANÁR Vannak kisebb számok és nagyobb számok. A nagyobb halmazokban több egység található, mint a kisebbekben...

TANÍTVÁNY... mint a kisebb halmazokban?

TANÁR Feltéve, ha a kisebb halmazban az egységek is kisebbek. Mert ha kisebb egységekkel számolunk, akkor lehetséges, hogy a kisebb

számokban több egység van, mint a nagyobbakban... de ha egyforma egységgel számolunk...

TANÍTVÁNY A kis számok tehát nagyobbak lehetnek, mint a nagy számok?

TANÁR Hagyjuk most ezt. Ez túlságosan messzire vezetne: csupán azt jegyeztem meg, hogy nemcsak számok vannak, hanem különböző nagyságrendek, halmazok, számcsoportok, számrendszerek, egy csomó más dolog, például szilva, vagon, liba, dinnyemag és a többi és a többi. Most azonban az egyszerűség kedvéért tételezzük fel, hogy csak egyforma egységek vannak, s az a szám lesz a nagyobb, amelyikben több egység található.

TANÍTVÁNY Szóval amelyikben a legtöbb van, az a legnagyobb? Értem már, tanár úr, ön azonosítja a minőséget a mennyiséggel.

TANÁR Ez túlságosan elméleti megállapítás, kisasszony, túlságosan elméleti. Most ne ezzel törődjék. Maradjunk az előző példánál és oldjuk meg a konkrét feladatot. Az általános következtetéseket hagyjuk későbbre. Most csak a négyes számról és a hármas számról van szó, mindegyikben egyforma egységekkel, melyik szám lesz a nagyobb, a kisebbik vagy a nagyobbik?

TANÍTVÁNY Bocssásson meg, tanár úr... mit ért ön azon, hogy nagyobbik szám? Arra gondol, amelyik nem olyan kicsi, mint a másik?

TANÁR Pontosan, kisasszony. Erről van szó. Nagyon jól megértette.

TANÍTVÁNY Akkor a négy.

TANÁR Mi van a négyel? Nagyobb vagy kisebb, mint a három?

TANÍTVÁNY Kisebb... nem! Nagyobb!

TANÁR Remek. Nos, akkor hány egység van a három és a négy között? Vagy a négy és a három között, ha így jobban tetszik?

TANÍTVÁNY Nincs közöttük egyetlen egység sem, tanár úr. A négy rögtön a három után jön. A három és a négy között nincs semmi!

TANÁR Nem értett meg. Nyilván az én hibám. Nem fejeztem ki magamat elég világosan.

TANÍTVÁNY Nem, nem, tanár úr, az én hibám!

TANÁR Nézze, itt van három gyufaszál. És itt van még egy, az összesen négy. Figyeljen jól, ha a négyből elveszek egyet, mennyi marad?

Sem a gyufát, sem semmiféle más tárgyat nem látni, a Tanár, miután felkelt az asztaltól, egy láthatatlan táblára ír, láthatatlan krétával stb.

TANÍTVÁNY Öt. Ha három meg egy az négy, akkor négy meg egy az öt.

TANÁR De nem erről van szó! Egyáltalán nem erről van szó! Maga megint összeadni akar. De néha kivonni is kell. Nemcsak integrálni kell, hanem dezintegrálni is. Ez az élet. A filozófia. A tudomány. A haladás és a civilizáció!

TANÍTVÁNY Értem, tanár úr.

TANÁR Nézze meg a gyufákat. Itt van négy gyufaszál. Láthatja: négy! Ha elveszek belőlük egyet, akkor nem marad csak . . .

TANÍTVÁNY Nem tudom . . .

TANÁR Ejnye, gondolkodjék! Elismerem, nem könnyű, de hát maga elég intelligens, gondolkozzék egy kicsit, kérem! Nos?

TANÍTVÁNY Nem tudom, tanár úr.

TANÁR Jó, akkor vegyünk egy egyszerűbb példát. Ha két orra volna, s az egyiket levágnám . . . mennyi maradna?

TANÍTVÁNY Egy sem.

TANÁR Hogyhogy egy sem?

TANÍTVÁNY Úgy hogy mivel nem vágott le egyet sem, ezért most csak egy van, s ha ezt az egyet levágná, nem maradna egy sem.

TANÁR Nem értette meg a példát. Tegyük fel, hogy csak egy füle van.

TANÍTVÁNY Jó, és aztán?

TANÁR Hozzáteszek még egy fület, mennyi lesz?

TANÍTVÁNY Kettő.

TANÁR Jó. Hozzáadok még egyet, mennyi lesz?

TANÍTVÁNY Három.

TANÁR Elveszek egyet belőlük . . . mennyi marad?

TANÍTVÁNY Kettő.

TANÁR Helyes. Most elveszek még egyet . . . Hány füle marad?

TANÍTVÁNY Kettő.

TANÁR De nem! Kettő van, elveszek egyet, megeszem az egyiket, hány füle marad?

TANÍTVÁNY Kettő.

TANÁR Mondom, hogy egyet megeszek . . . Nos?

TANÍTVÁNY Kettő.

TANÁR Egy.

TANÍTVÁNY Kettő.

TANÁR Egy!

TANÍTVÁNY Kettő!

TANÁR Egy!!!

TANÍTVÁNY Kettő!!!

TANÁR Egy!!!

TANÍTVÁNY Kettő!!!

TANÁR Egy!!!

TANÍTVÁNY Kettő!!!

TANÁR Nem. Nem. Nem jó. A példám nem elég . . . meggyőző.
Figyeljen ide.

TANÍTVÁNY Igen, tanár úr.

TANÁR Van magának . . . van magának . . .

TANÍTVÁNY Tíz ujjam!

TANÁR Kérem, ám legyen. Helyes. Van tíz ujj.

TANÍTVÁNY Igen, tanár úr.

TANÁR Hány lenne, ha csak öt ujj volna?

TANÍTVÁNY Tíz.

TANÁR De nem, kisasszony!

TANÍTVÁNY De igen, tanár úr!

TANÁR De ha egyszer mondom, hogy nem.

TANÍTVÁNY De hiszen az előbb mondta, hogy tíz van . . .

TANÁR Igaz, csak hogy rögtön utána azt mondtam, hogy ha csak öt lenne!

TANÍTVÁNY De hát nem öt van, hanem tíz!

TANÁR Próbáljuk meg másképpen . . . Maradjunk az egytől ötig terjedő számoknál, legalábbis ami a kivonást illeti . . . Várjon csak, kisasszony, majd mindjárt megérti. Megmagyarázom másképpen. *(Írni kezd egy képzeletbeli táblára, közelebb húzza a táblát a Tanítvány felé, aki hátrafordul a székén, úgy figyel)* Látja, kisasszony? *(Húz a táblára egy vonalat, alája írja az 1-es számot, húz két vonalat, aláírja a 2-t és így tovább)* Érthető? . . .

TANÍTVÁNY Igen, tanár úr.

TANÁR Ezek vonalak, kisasszony. Ez itt egy vonal, ez két vonal, ez három vonal, ez négy vonal, ez meg öt vonal. Egy vonal, két vonal, három vonal, négy vonal, öt vonal, ezek a számok. Minden vonal egy egység, kisasszony . . . Kérem ismétlje meg!

TANÍTVÁNY „Egy egység, kisasszony, kérem ismétlje meg!”

TANÁR Vagy számok! Vagy számjegyek! Egy, kettő, három, négy, öt, ezek a számrendszer elemei, kisasszony!

TANÍTVÁNY (*habozva*) Igen tanár úr. Elemek, számjegyek, amelyek vonalak, egységek és számok.

TANÁR Méghozzá egyszerre. És ebben végeredményben benne van az egész aritmetika.

TANÍTVÁNY Értem, tanár úr. Köszönöm szépen.

TANÁR Akkor számoljon, kérem, ezeknek az elemeknek a segítségével, adjon össze és vonjon ki . . .

TANÍTVÁNY (*memorizálva*) Tehát a vonalak számok, számjegyek és egységek?

TANÁR Hát . . . tegyük fel. Nos?

TANÍTVÁNY Ki lehet vonni két egységet három egységből, igaz? És két számot négy számból? És két számot az egy egységből? Azt is lehet?

TANÁR Nem lehet, kisasszony.

TANÍTVÁNY Miért nem?

TANÁR Csak, kisasszony.

TANÍTVÁNY Miért csak, tanár úr? Azért mert a szám meg az egység ugyanaz?

TANÁR Így van, kisasszony. Ezt nem lehet megmagyarázni. Azt, hogy egyszer egy az egy, ezt elfogadja az ember. Nem kételkedik benne. Ezt csak az érti, akinek van belső matematikai gondolkodásmódja. Ezt vagy érti az ember, vagy nem érti.

TANÍTVÁNY Elég baj az!

TANÁR Figyeljen ide, kisasszony, ha nem fogja fel tökéletesen ezeket az alapelveket, az aritmetikának az alapjait, akkor még egy műegyetemi feladványt sem tud majd megoldani. Arról pedig nem is álmodhat, hogy előadásokat tartson a műegyetemen . . . sem pedig semmiféle felsőfokú bölcsődében! Elismerem, hogy ez nem könnyű, sőt túlságosan is elvont . . . kétségtelen . . . de ha még az alapelemeket

sem érti meg, akkor hogyan akarja kiszámítani – márpedig ezt még egy közepes mérnöktől is elvárhatja az ember –, mennyit tesz, példának okáért: hárommilliárd hétszázötvenöt millió kilencszázkilencvennyolcezer kétszázötvenegy szorozva ötmilliárd százhatvankét millió háromszázháromezer ötszáznyolccal?

TANÍTVÁNY (*azonnal*) Tizenkilenc quintillió, háromszázkilencven quadrillió két trillió nyolcszáznegyvennégy milliárd kétszázötvenkilenc millió százhatvannégyezer-ötszáznyolc . . .

TANÁR (*döbbenten*) Nem. Nem hinném. Tizenkilenc quintillió, háromszázkilencven quadrillió, két trillió nyolcszáznegyvennégy milliárd kétszázötvenkilenc millió százhatvannégyezer-ötszázkilenc . . .

TANÍTVÁNY Nem . . . ötszáznyolc.

TANÁR (*még jobban megdöbben, számol fejben*) Igen . . . kétségtelen . . . Önnek van igaza . . . (*hebeg*) quintillió, quadrillió, trillió, milliárd, millió (*érthetően*) százhatvannégyezer-ötszáznyolc . . . (*elképedve*) De hát hogyan tudta ezt kiszámítani, miközben még az alapfogalmakkal sincs tisztában?

TANÍTVÁNY Pofonegyszerű. Mivel nem nagyon bíztam számolási képességeimben, fogtam és bemagoltam az összes szám összes lehetséges szorzatát.

TANÁR Ez nem akármilyen . . . mégis be kell vallanom, kisasszony, hogy egyáltalán nem vagyok elragadtatva, s nem is gratulálok: a matematikában és különösen az aritmetikában nem az számít – mert az aritmetikában mindig számítani kell –, ki mit magol be, hanem az számít, hogy tudunk-e gondolkodni . . . Magának egy induktív és egyben deduktív matematikai gondolkodás útján kellett volna eljutnia ehhez az eredményhez, miként minden más eredményhez is. A matematikusok ádáz ellenségei az emlékezőtehetségnek, ami másutt kitűnő tulajdonság, de az aritmetikában káros! Egyáltalán nem vagyok megalégedve . . . ez a dolog így nem fog menni . . .

TANÍTVÁNY (*csalódott*) Sajnálom, tanár úr.

TANÁR Hagyjuk egyelőre az aritmetikát, foglalkozzunk talán egy másik tudománnyal . . .

TANÍTVÁNY Ahogy kívánja, tanár úr.

SZOBALÁNY (*belopakodik*) Ha szabadna egy szóra, tanár úr . . .

TANÁR (*nem veszi észre*) Igazán kár, kisasszony, hogy ennyire járatlan az alkalmazott matematikában . . .

SZOBALÁNY (*rángatja a Tanár köpenyét*) Tanár úr!

TANÁR Attól tartok, a kandidátusi cím kissé még korai . . .

TANÍTVÁNY Igazán kár, tanár úr!

TANÁR Hacsak . . . (*a Szobalánynak*) Mit rángat, Marie? Minek avatkozik bele? Mars a konyhába! Indulás mosogatni! Mars ki! (*A Tanítványhoz*) Ha mégis meg akarja kísérelni legalább a részleges kandidátusi értekezést, meg kell ismertetnem . . .

SZOBALÁNY Tanár úr! Tanár úr! (*Rángatja a köpenyét*)

TANÁR (*a Szobalánynak*) Hagyjon békét! Eresszen el! Hogy merészeli? (*A Tanítványnak*) Ha mégis meg akarja kísérelni a kandidátusi vizsgát, akkor meg kell ismertetnem önt . . .

TANÍTVÁNY Igen, tanár úr!

TANÁR . . . az összehasonlító filológia alapelemeivel . . .

SZOBALÁNY Ne, uram! Csak azt ne!

TANÁR Marie, ez már több a soknál!

SZOBALÁNY Legalább a filológiát ne, uram, a filológia eddig még mindig bajba sodorta . . .

TANÍTVÁNY (*csodálkozva*) Bajba sodorta? (*Bután mosolyog*) Igazán furcsa.

TANÁR (*a Szobalánynak*) Elég! Takarodjék!

SZOBALÁNY Jól van, megyek, uram. Csak aztán ne mondja, hogy nem figyelmeztettem idejében. A filológia eddig még mindig bajba sodorta!

TANÁR Nagykorú vagyok, Marie!

TANÍTVÁNY Természetesen, tanár úr!

SZOBALÁNY Maga tudja! (*Kimegy*)

TANÁR Folytassuk, kisasszony.

TANÍTVÁNY Szívesen, tanár úr.

TANÁR Kérem, összpontosítsa minden figyelmét az előadásomra . . .

TANÍTVÁNY Igen, tanár úr . . .

TANÁR . . . amelyből negyedóra alatt megismerheti az újspanyol nyelvek összehasonlító filológiájának alapjait . . .

TANÍTVÁNY Igen, tanár úr, ez már igen! (*Tapsol*)

TANÁR (*fensőbbéségen*) Csendet! Miféle magaviselet ez?

TANÍTVÁNY Bocsnát, tanár úr. (*A kezét óvatosan az asztalra teszi*)

TANÁR Csend legyen! (*Feláll, hátrateszi a kezét, sétálni kezd a szobában, időnként megáll, hol a szoba közepén, hol a Tanítvány mellett, egy-egy kifejezést gesztusokkal kísér. Úgy beszél, mintha előadna a katedrán. A Tanítvány a tekintetével követi, de néha kénytelen hátrafordulni, amikor mögéje kerül a Tanár*) Szóval, kisasszony, a spanyol az az ősnyelv, amelyből minden újspanyol nyelv származik, nevezetesen a spanyol, a latin, az olasz, a francia, a portugál, a román, a szárd vagy sardana-pale, az újspanyol – és bizonyos szempontból maga a török is, amely ugyan közelebb áll a göröghöz, ami logikus ugyebár, hiszen Törökország szomszédos Görögországgal. Görögország közelebb áll Törökországhoz, mint én magához: ez is csak annak a nyelvi törvénynek a bizonyítéka, mely szerint a filológia és a geográfia édesnővérek... Nyugodtan jegyezhet, kisasszony.

TANÍTVÁNY (*elcsukló hangon*) Hogyne, tanár úr!

TANÁR Na már most, ami az újspanyol nyelveket és nyelvjárásaikat megkülönbözteti egymástól és a többi nyelvcsoporttól, példának okáért az osztrák és újosztrák vagy más néven Habsburg nyelvektől, éppúgy, mint az eszperantótól, a monacóitól, a svájcitól, a rétoromántól, a baszktól, a pelote-, és az andorrai nyelvjárásoktól, valamint a diplomáciai és a technikai nyelvtől, az nem más, mint döbbenetes hasonlóságuk, aminek következtében alig lehet megkülönböztetni őket egymástól, mármint az újspanyol nyelveket. Mindazonáltal bizonyos megkülönböztető jegyek alapján persze felismerhetők, ami újfent csak hasonlóságuk és közös eredetük vitathatatlan bizonyossága, ám egyben bizonyítéka különbözőségüknek is, amely abban a hasonlóságban rejlik, amelyben egymástól ezek a nyelvcsoportok különböznek, miként fentebb már említettem volt.

TANÍTVÁNY Óóó! Gyönyörű, uram!

TANÁR De ne ragadjunk le az általánosságoknál...

TANÍTVÁNY (*elragadtatva, sajnálkozva*) Pedig az általánosságok csodásak, tanár úr...

TANÁR Látom, hogy érdekli a téma. Annál jobb. Annál jobb.

TANÍTVÁNY Igenis, tanár úr...

TANÁR Nyugodjék meg, majd még visszatérek az általánosságokra . . . feltéve, ha módunkban lesz még. Ki tudhatja?

TANÍTVÁNY (*teljesen elbűvölve*) Hogyne, tanár úr.

TANÁR Minden nyelv, jegyezze meg, kisasszony, s ne feledje *halála percéig* . . .

TANÍTVÁNY Hogyne, tanár úr, halálom percéig . . . igen . . .

TANÁR . . . minden nyelv, és ez ismét egy alapvető tétel, minden nyelv beszélt nyelv, s ebből törvényszerűen következik, hogy minden nyelv hangokból áll, azaz . . .

TANÍTVÁNY Fonémákból . . .

TANÁR Ezt akartam mondani. De ne fitogtassa a tudományát, inkább figyeljen és koncentráljon.

TANÍTVÁNY Parancsára, tanár úr.

TANÁR A hangokat, kisasszony, röptükben kell elkapni, a szárnyuknál fogva, nehogy süket fülekbe hulljanak. Következésképp, amikor ön hangképzésre szánja el magát, ajánlatos a lehető legjobban kinyújtani a nyakat, előreszegni az állat, lábujjhegyre emelkedni, így, látja, így? . . .

TANÍTVÁNY Látom, tanár úr.

TANÁR Hallgasson! Maradjon ülve, és ne szakítson félbe . . . Ebben a testtartásban nagyon magas hangokat is ki tud adni, mert a tüdő teljes erőből tud működni, és a hangszalagok is megfelelő állásba kerülnek. Például: „Paprika”, „Heuréka”, „Trafalgár”, „Papi-papi”. Az így képzett hangok megtelnek a környező levegőnél melegebb levegővel, és felszállnak, nem kell tehát attól tartani, hogy a süketek fülébe hullanak, mert a süketek füle valóságos szakadék, a hangok temetője. Ha egyszerre több hangot bocsát ki egyre fokozódó gyorsasággal, akkor ezek a hangok maguktól szótagokká, szavakká kapcsolódnak, esetleg mondatokat is alkotnak, értelmes vagy értelmetlen hangcsoportokat. Azok a hangalakzatok, amelyek pusztán a véletlen folytán kapcsolódtak össze, és semmit sem jelentenek, sőt már-már irracionálisak, azok szárnyalnak a legmagasabban. Ám azok a szavak, amelyeket megterhelnek jelentéstartalommal, azok zuhanni kezdenek, értelmük súlya lehúzza őket, és könnyörtelenül behullanak . . .

TANÍTVÁNY . . . a süketek fülébe.

TANÁR Oda, de ne szakítson félbe . . . vagy pedig sodródni a levegőben, mint az ökörnyál, de az is lehet, hogy szétpukkadnak, mint a szappanbuborék. Így tehát, kisasszony . . . (A *Tanítvány elfintorítja az arcát*) Valami baja van, kisasszony?

TANÍTVÁNY Fáj a fogam.

TANÁR Nem számít. Ilyen apróságért nem szakítjuk félbe a leckét. Folytassuk.

TANÍTVÁNY (*látszik, hogy egyre jobban szenved*) Igen, tanár úr.

TANÁR Szeretném felhívni a figyelmét azokra a mássalhangzókra, amelyek bizonyos szókapcsolatokban megváltoztatják hangalakjukat. Az „f”-ből „v” lesz, a „d”-ből „t”, a „g”-ből „k”, és viszont, miként a következő példákból világosan kitetszik: „a kutya ugat, háromnegyed egy, juhtúrós palacsinta, sűrű sötét az éj”.

TANÍTVÁNY Fáj a fogam.

TANÁR Folytassuk.

TANÍTVÁNY Igen.

TANÁR Összefoglalva: a helyes kiejtés megtanulásához évek kellene, ám hála a tudománynak mi most néhány perc alatt elsajátíthatjuk. Azt tudnia kell, hogy a szavak, a hangok vagy nevezze, ahogy akarja, kibocsátása céljából könnyörtelenül ki kell préselnünk a levegőt a tüdőből, aztán óvatosan úgy kell irányítanunk, hogy a levegő megrezgetse a hangszálakat, amelyek hirtelen, mint a hárfa húrjai, vagy a falevelek megremegnek, megrezdülnek, vibrálni, vibrálni, vibrálni kezdenek vagy susognak, vagy raccsolnak, vagy csikorognak vagy sípolnak, sípolnak és mozgásba hoznak mindent: nyelvcsapot, szájpadrást, nyelvet, a fogakat . . .

TANÍTVÁNY Fáj a fogam.

TANÁR . . . az ajkakat . . . és egyszer csak kiszabadulnak az orron, a szájon, a füleken, a pórusokon keresztül, magukkal sodorva mindazokat a szerveket, amelyekről az előbb beszéltünk, szinte kitépik őket, és egy hatalmas, fenséges szárnyalásban, amit pontatlanul hangnak neveznek, úgy zúdulnak tova, mint valami hatalmas, rettenetes szimfonikus orkán, amit a különböző hanghatások gazdag virágcsokra fon egybe, mint egy zenekari kíséret: az ajkhangok, a foghangok, az ínyhangok, a torokhangok, hol simogató, hol érdes, hol békés, hol vad áradata . . .

TANÍTVÁNY Igen. Fáj a fogam.

TANÁR Folytassuk, folytassuk. Ami az újspanyol nyelveket illeti, ezek olyan közeli rokonságban állnak egymással, mint mondjuk az unokatestvérek. Közös az anyjuk: a spanyol. Ezért is olyan nehéz megkülönböztetni őket egymástól. És épp ezért olyan nagyon fontos a helyes kiejtés. A jó kiejtés fontosabb, mint a nyelvtudás. A rossz kiejtés bárkit könnyen megtréfálhat. Ennek igazolására, zárójelben, engedje meg, hogy elmondjam egy személyes élményemet. (*Kicsit kienged, egy pillanatra emlékeibe merül, de azonnal összeszedi magát*) Fiatal voltam, majdnem gyerek. A katonaságnál történt. Volt az ezredben egy bajtársam, egy vicomte, akinek súlyos kiejtési hibája volt, nem tudta kiejteni az „f” betűt. „F” helyett azt mondta, hogy „f”. Például ahelyett, hogy: fáraó, tekints föl a fára, ó, azt mondta: fáraó, tekints föl a fára, ó. Nem azt mondta például, hogy fasor, hanem azt, hogy fasor, nem Ferenc, hanem Ferenc, nem fancsali, hanem fancsali, nem franc a fejedbe, hanem franc a fejedbe, nem fül-dugó, hanem fül-dugó, nem flinc, flanc, flunc, hanem flinc, flanc, flunc. Fülöp király áriája helyett azt mondta: Fülöp király áriája, Fiktória királyné helyett Fiktória királyné, február helyett február, március helyett március; nem úgy mondta, hogy Baudelaire, ahogy helyes volna, hanem így: Baudelaire; nem Mirabeau, hanem Mira-beau, s a többi, ahelyett hogy s a többi, és így tovább, ahelyett hogy és így tovább, és így tovább, s a többi. De szerencsére olyan jól leplezte ezt a kis fogyatékoságát – a kalapjával eltakarta –, hogy rajtam kívül nem vette észre senki.

TANÍTVÁNY Igen. Fáj a fogam.

TANÁR (*hirtelen egészen durván ráivall a Tanítványra*) Azt mondtam, hogy folytatjuk! Azért állapítjuk meg elsőként a hasonlóságokat, hogy annál jobban érzékelhessük később a különbözőségeket. A nyelvek közötti különbözőségeket a gyakorlatlanok észre sem veszik. Mert ezeknek a nyelveknek az összes szava . . .

TANÍTVÁNY Tényleg? Fáj a fogam.

TANÁR . . . valamint az összes vonzata, ragja, elő-, és utóképzője, névutója, igeneve egytől egyig azonos . . . Azonosak a gyökereik is!

TANÍTVÁNY És a szavak gyökere is négyszögletű?

TANÁR Négy- vagy ötszögletű. Attól függ.

TANÍTVÁNY Fáj a fogam.

TANÁR Folytassuk, kérem! Vegyünk egy példát. Ragadjuk meg például a fog szót.

TANÍTVÁNY Mivel ragadjuk meg?

TANÁR Amivel akarja, nekem mindegy, csak ne szakítson félbe!

TANÍTVÁNY Fáj a fogam.

TANÁR Azt mondtam: folytassuk! Ragadjuk meg a fog szót. Megragadta?

TANÍTVÁNY Meg. Nagyon fáj.

TANÁR A „fog” hangsor lehet ige és lehet főnév. Valamit a kezével vagy más testrészével „fog” az ember, vagy pedig a gerincesek szájuégében egymás mellett sorakozó rágásra való képződmény. Képezhetünk belőle igét: „fogad”, melléknévi igenevet: „fogadalmi”, újabb főnevet „fogadás”, összetett szót: „fogadószoba”. A „fog” az alapszó. Azért hívják így, mert soha nem változik. Nincs hozzá kedve.

TANÍTVÁNY Fáj a fogam.

TANÁR Folytassuk, gyérünk! Ezek a melléknévi és főnévi képzők, nyilván észrevette, spanyol eredetűek. Megfigyelte, ugyebár?

TANÍTVÁNY Ezek a képzett szavak minden nyelvben ugyanazt jelentik? Fáj a fogam.

TANÁR Feltétlenül. Hogy lehetne másképp? Ugyanaz a jelentés, ugyanaz a szerkezet, ugyanaz a hangalak, és nemcsak erre az egy szóra vonatkozva, hanem az összes nyelv összes szavára. Ugyanazt a fogalmat ugyanaz a szó fejezi ki – természetesen a szinonimákkal együtt – minden országban. Ne törődjék a fogával.

TANÍTVÁNY De hát nagyon fáj. Fáj, fáj, fáj!

TANÁR Rendben, folytassuk. Azt mondtam: folytassuk! Hogyan mondja például franciául: „A nagyanyám rózsái éppoly sárgák, mint a kínai nagyapám.”

TANÍTVÁNY Fáj, fáj, fáj a fogam.

TANÁR Folytassuk, kérem, mondja mégis!

TANÍTVÁNY Franciául?

TANÁR Franciául.

TANÍTVÁNY Azt mondjam franciául, hogy „A nagyanyám rózsái éppoly...”

TANÁR „... sárgák, mint a kínai nagyapám.”

TANÍTVÁNY Hát franciául, azt hiszem úgy hangzik: a rózsái... a...
hogy mondják franciául, hogy „nagyanyám”?

TANÁR Franciául? „Nagyanyám”.

TANÍTVÁNY „A nagyanyám rózsái éppoly...” a sárgák franciául
„sárgák”?

TANÁR Természetesen.

TANÍTVÁNY „... éppoly sárgák, mint a nagyapám, amikor méregbe
gurul.”

TANÁR Nem „... mint a kí...”

TANÍTVÁNY „... nai nagyapám.” Fáj a fogam.

TANÁR Ez az!

TANÍTVÁNY Fáj a...

TANÁR Foga. Hát aztán? Folytassuk! Fordítsa le most ugyanezt
a mondatot spanyolra, majd újspanyolra...

TANÍTVÁNY Spanyolul: „A nagyanyám rózsái éppoly sárgák, mint
a kínai nagyapám.”

TANÁR Nem. Hibás.

TANÍTVÁNY És újspanyolul: „A nagyanyám rózsái éppoly sárgák,
mint a kínai nagyapám.”

TANÁR Hibás. Helytelen. Rossz. Fordítva mondta, az újspanyol
helyett a spanyolt, és a spanyol helyett az újspanyolt... Illetve...
megfordítva, azazhogy...

TANÍTVÁNY Fáj a fogam. És maga is belezavarodott.

TANÁR Mert már engem is összezavar. Figyeljen és jegyzeteljen.
Lefordítom a mondatot először spanyolra, majd újspanyolra, végül
latinra. Ismételje utánam. De vigyázzon, mert nagyon hasonlít a szö-
veg. Ezt nevezik tökéletes azonosságnak. Hallgasson és figyeljen...

TANÍTVÁNY Fáj a...

TANÁR ... fogam.

TANÍTVÁNY Folytassuk! Ó!

TANÁR Spanyolul: „A nagyanyám rózsái éppoly sárgák, mint a kínai
nagyapám.” Latinul: „A nagyanyám rózsái éppoly sárgák, mint
a kínai nagyapám.” Észrevette a különbséget? Most fordítsa le ro-
mánra.

TANÍTVÁNY „A nagyanyám...” Hogy mondják a rózsát románul?

TANÁR Hát „rózsának”, természetesen.

TANÍTVÁNY Nem „rózsának” mondják? Hú, hogy fáj a fogam . . .

TANÁR Nem, nem. A román „rózsa”, a francia „rózsa” keleti változata, érti? Spanyolban: „rózsa”, és a sardanapali nyelvben „rózsa” . . .

TANÍTVÁNY Bocsásson meg, tanár úr . . . hú, de fáj a fogam, de én nem érzékelem a különbséget.

TANÁR Pedig pofonegyszerű! Ha az embernek van egy kis gyakorlata, s rendelkezik némi elméleti és gyakorlati jártassággal a különböző nyelvek tanulásában, amelyek annak ellenére, hogy különbözőnek egymástól, teljesen azonos jellegzetességeket mutatnak, akkor bárkit könnyűszerrel rávezethetünk . . .

TANÍTVÁNY Fáj a fogam . . .

TANÁR . . . arra a felismerésre, hogy a különböző nyelveket alapvetően nem a különböző szavak, mondat szerkezetek, nyelvtani szerkezetek, sem pedig a hangsúly, vagy a beszédritmus különbözteti meg egymástól, hanem . . . Mondja, figyel maga egyáltalán?

TANÍTVÁNY Fáj a fogam.

TANÁR Figyel vagy nem? Így nem leszünk jóban!

TANÍTVÁNY Ne gyötörjön, tanár úr! Fáj a fogam.

TANÁR Azt a jégen kopogó rézangyalát! Ide figyel, vagy nem?!

TANÍTVÁNY Figyelek, persze . . . mondja csak . . .

TANÁR Ami a különböző nyelveket, egyfelől a spanyolt, mint az ősnyelvet, másfelől a többi egymástól megkülönbözteti, az . . .

TANÍTVÁNY (*fintorogva*) Az micsoda?

TANÁR Az megfoghatatlan. Csak hosszú évek után, rengeteg fáradságos gyakorlás után érzékelhetjük . . .

TANÍTVÁNY Valóban?

TANÁR Igen, kisasszony. Erre nincs szabály. Azon múlik, hogy ráérez-e az ember. Ez minden. De ahhoz, hogy az ember ráérezhessen, ahhoz tanulni, tanulni, tanulni kell . . .

TANÍTVÁNY Fáj a fogam.

TANÁR Előfordul persze némelykor, hogy egy-egy szó egyik-másik nyelvben különbözik egymástól . . . de ismereteink szempontjából ezek jelentéktelenek, mert ezek az úgynevezett ritka kivételek, amelyek a szabályt erősítik.

TANÍTVÁNY Tényleg? . . . Jaj, tanár úr, nagyon fáj a fogam.

TANÁR Ne szakítson félbe! A végén még fel fog dühíteni, és akkor nem felelek magamért. Mit is mondtam? . . . Ja, persze, a kivételek . . . a rendhagyó vagy különös esetek, ahogy akarja, ezeket könnyű bemagolni, kényelmes, ha így jobban tetszik önnek . . . mondom, ha jobban tetszik, mert látom, hogy már nem is figyel.

TANÍTVÁNY Fáj a fogam!

TANÁR Mint mondtam: bizonyos hétköznapi szavak, fordulatok gyökeresen különböznek némelyik nyelvben, s ilyenkor, főképp a beszédben, nagyon könnyű megkülönböztetni egymástól a nyelveket. Például az a híres madridi újspanyol mondás, hogy „Éljen hazám, Új-Spanyolország!” olaszul úgy hangzik: „Éljen hazám . . .”

TANÍTVÁNY „ . . . Új-Spanyolország!”

TANÁR Nem! „Éljen hazám, Olaszország!” Meg tudja-e mondani egyszerű logikai következtetés útján, hogy mondják Olaszországot franciául?

TANÍTVÁNY Fáj a fogam!

TANÁR Pedig egyszerű: az Olaszország szó pontos francia fordítása: Franciaország. „Éljen hazám, Franciaország!” És hogy mondják Franciaországot keletiül? Keleti! „Éljen hazám, a Keleti!” És a Keletet portugálul? Portugália! A keleti kifejezést tehát helyesen így fordíthatjuk portugálra: „Éljen hazám, Portugália!” És így tovább . . .

TANÍTVÁNY Értem! Értem! Fáj a . . .

TANÁR Foga! A foga! A foga! . . . Még egy szó és kirántom én magam! Vagy vegyünk egy másik példát. A főváros szónak, mondom a főváros szó, aszerint hogy melyik nyelvben használják, más és más jelentéssel bír. Egy spanyol például, ha azt mondja, hogy „A fővárosban lakom”, ez teljesen mást jelent, mint teszem azt egy portugálnak. És mást jelent, ha egy francia, egy újspanyol, egy román, egy latin vagy egy szardanapali mondja . . . Amikor tehát azt a kifejezést hallja, kisasszony, hogy . . . Kisasszony, magának beszélek! A kurva életbe! Ha azt a kifejezést hallja, hogy „A fővárosban lakom”, azonnal és könnyedén azonosíthatja, milyen nyelven mondták: spanyolul, újspanyolul, franciául, keletiül, románul vagy latinul, hiszen nem kell hozzá más, csak az, hogy tudja az illetőnek a nemzetiségét, aki

a mondatot kiejtette, mert azt nyilván tudja, hogy melyik országnak – legalábbis pillanatnyilag – melyik város a fővárosa... És ezzel nagyjából be is fejeztem a példák felsorakoztatását...

TANÍTVÁNY A fogam!

TANÁR Csönd! Vagy szétverem a fejét!

TANÍTVÁNY Azt merje megpróbálni! Maga gyászhuszár! (*A Tanár elkapja a csuklóját és kicsavarja*) JUJ!!!

TANÁR Szót se! És ne izegjen-mozogjon!

TANÍTVÁNY (*sírósan*) De úgy fáj a fogam...

TANÁR Az a legérdekesebb... legkülönösebb... hogy is mondjam? ... a legparadoxabb... igen ez a helyes szó... szóval az a legparadoxabb az egészben, hogy míg én hosszú évek kitartó munkájával tanultam meg ezeket a nyelveket, addig a nép műveletlen fiai csak úgy beszélnek ezeket a nyelveket... Figyel maga egyáltalán? Ismétlje, mit mondtam?

TANÍTVÁNY „...csak úgy beszélnek ezeket a nyelveket... Ismétlje, mit mondtam?”

TANÁR Szerencséje!... Ezek az egyszerű emberek, a nép egyszerű fiai teletűzdelik spanyol beszédjüket újspanyol szavakkal, s még csak észre sem veszik, azt hiszik, hogy latinul beszélnek... vagy pedig a latint keverik a keletivel, s közben azt hiszik, románul gagyarásnak... vagy a spanyolt újspanyollal, és azt hiszik, hogy sardana-pali vagy spanyol... Érti, milyen komplikált?

TANÍTVÁNY Értem, hogyne érteném? Mi a fenét akar még?

TANÁR Csak semmi pimaszkodás, kicsikém, mert megütheti a bokáját... (*Dühbe gurulva*) Az pedig már mindennek a teteje, amikor például egy latin, akit spanyolnak néznek, azt mondja egy franciának: „Jobb egy lúdnyak tíz tyúknyaknál!”, s a francia, aki egy kukkot sem tud spanyolul, nemcsak hogy megérti, mert azt hiszi, hogy franciául van, hanem még válaszol is rá franciául: „Nekem is az a véleményem, apuskám!”, s a spanyol is tökéletesen érti, sőt azt hiszi, hogy neki most spanyolul feleltek, s ők spanyolul beszélgetnek... holott ez se nem spanyol, se nem francia, hanem a latin újspanyol változata... És ezek a barbárok nem is tudják, mekkora kárt okoznak a nyelvtudománynak... Mit izeg-mozog itt, mint valami sajtukukac? Mit rángatózik? Maradjon nyugton!

TANÍTVÁNY Fáj a fogam.

TANÁR Csak azt tudnám, hogy a fenébe értik meg egymást, amikor azt sem tudják, hogy milyen nyelven beszélnek, sőt, ellenkezőleg, azt hiszik, hogy valamilyen nyelven beszélnek, pedig nem is azon...

TANÍTVÁNY Azt én is szeretném tudni.

TANÁR Ez a jelenség egyike lehet azoknak a megmagyarázhatatlan furcsaságoknak, amelyek a nép durva lelkiületéből – nem tévesztendő össze a néplélekkel! – fakadnak. És az emberi természetnek csak egy ilyen különc, paradox, a nyelvi szabályokra fittyet hányó tulajdonsága van, s ebben az esetben is csak erről lehet szó, kisaszszony: az ösztön!

TANÍTVÁNY Ha! Ha!

TANÁR Okosabban tenné, ha megpróbálna figyelni, s nem a legyeket bámulná, miközben én vért pisálok, hogy felkészítsem a kandidátusi vizsgájára... Ha nem csalódom, nem nekem van rá szükségem... én már rég megszereztem... a totális kandidátusit, és a nagydoktorit is... Hát nem érti, hogy csak a maga javát akarom?

TANÍTVÁNY A fogam!

TANÁR Neveletlen liba!... No, de majd én megmutatom magának, majd én megmutatom!

TANÍTVÁNY De hát én fi...gye...lek...

TANÁR Hú!! Ha meg akarja különböztetni egymástól a nyelveket, akkor gyakorlatra van szüksége, elsősorban gyakorlatra... Haladjunk logikusan... Most megtanítom a „kés”-szó különböző fordításaira és összetételeire, úgymint: „böllérkés”, „zsebkés”, „késhegy”, a kiskésit magának... (*Indul kifelé*)

TANÍTVÁNY Ahogy parancsolja... Végül is...

TANÁR (*kifelé*) Marie! Marie! Hol marad?... Marie! Marie! Jöjjön már! (*Kinyitja a jobb oldali ajtót, úgy kiabál*) Marie! (*Kimegy*)

A Tanítóvány néhány pillanatig egyedül marad, üres tekintettel bámul a semmibe, mozdulatlanul

TANÁR (*először csak a hangja, rikácsol*) Marie! Hol a fenébe kujtorog! Ha azt mondom, hogy jöjjön, akkor jöjjön azonnal! A mindenségét! (*Visszajön, mögötte Marie-val*) Egyelőre még én parancsolok itt!

(*Rámutat a Tanítványa*) Ez itt nem tud semmit! Nem ért semmit! Rossz tanítvány!

SZOBALÁNY Ne izgassa fel magát, uram, vigyázzon! Nehogy ebből is baj legyen! Csak ne izgassa fel magát!

TANÁR Majd türtőztetem magamat.

SZOBALÁNY Mindig ezt mondja. Szeretném már látni is egyszer.

TANÍTVÁNY Fáj a fogam.

SZOBALÁNY Vigyázzon, uram, mindig így kezdődik... Ez az első jel... Az első figyelmeztetés...

TANÁR Miféle jel? Miféle figyelmeztetés? Magyarázatot kérek!

TANÍTVÁNY (*elhaló hangon*) Igen, mit akar ezzel mondani? Fáj a fogam...

SZOBALÁNY Ez a végső jel! Az utolsó figyelmeztetés!

TANÁR Hülyeség! Hülyeség! (*A Szobalány indul kifelé*) Várjon még! Azért kérettem, hogy keresse meg nekem a spanyol, újspanyol, portugál, francia, keleti, román, sardanapali, latin és spanyol késeimet.

SZOBALÁNY (*szigorúan*) Még csak ez hiányzik! Eszem ágában sincs! (*Kimegy*)

TANÁR (*tiltakozni akar, de lemondóan legyint, majd észbe kapván*) Hohó! (*Odaszalad a pohárszékhez, kihúzza a fiókot és elővesz – a rendező tetszése szerint egy valódi vagy láthatatlan – konyhakést, felmutatja, és boldogan meglóbálja*) Íme, kisasszony, egy kés! Kár, hogy csak ez az egy van, de megpróbáljuk felhasználni minden nyelvben! Maga kimondja a „kés”-szót sorra minden nyelven, s közben semmi mást nem kell csinálnia, csak nagyon közelről merően néznie kell ezt a kést, s arra kell gondolnia, hogy ez a kés azon a nyelven van, amelyen beszél...

TANÍTVÁNY Fáj a fogam.

TANÁR (*mint valami ritust*) Mondja tehát: „konyha-kés”, és nézze, nézze, le ne vegye róla a szemét...

TANÍTVÁNY És ez most milyen nyelven van? Francia, olasz vagy spanyol?

TANÁR Most már nem fontos... Ez már nem magára tartozik. Maga csak mondja: „konyha...”

TANÍTVÁNY „Konyha...”

TANÁR „...kés” ... És nézze merően! (A Tanítvány orra alá dugja a konyhakést)

TANÍTVÁNY „...kés”

TANÁR Még egyszer ... Ide nézzen, középre!

TANÍTVÁNY Hagyjon! Elég! Elegem van! Különben is fáj a fogam, fáj a lábam, fáj a fejem ...

TANÁR (rekedten) „Kony-ha-kés...” Nézze... „Konyhakés...” Nézze... „Konyhakés”... „Kés!!...” Nézze...

TANÍTVÁNY Most már a fülem is megfájdult maga miatt! Olyan a hangja, mint egy reszelőnek. Megőrjíti az embert!

TANÁR Mondja utánam: „Konyha...konyha...kés!...kés...”

TANÍTVÁNY Nem! Elegem van! Fáj a fülem, fáj mindenem ...

TANÁR Majd mindjárt letépem a füledet, kicsikém, s akkor nem fog fájni! Így ni!

TANÍTVÁNY Juj! Mit csinál? Ne bántson!

TANÁR Gyerünk, nézze, és mondja utánam: „Kony-ha-kés” ...

TANÍTVÁNY Ha muszáj... „konyha...kés...kés...” (Egy pillanatra magához tér; gúnyosan) Ez most újspanyol volt?

TANÁR Ahogy tetszik, igen, újspanyol, de igyekezzék... nincs sok időnk... Különben is mi ez az alamuszi kérdés? Hogy merészel gúnyolódni velem? (Megcsavarja a fülét)

TANÍTVÁNY (láthatóan egyre kimerültebb, sírva, kétségbeesve, legyőzve sikolt) Jaj!

TANÁR Gyerünk! Ismétlje! (Ritmikusan, mint valami varázsszót) „Kony-ha-kés”... „Kony-ha-kés”... „kés”... „kés”...

TANÍTVÁNY Jaj, de fáj a fejem!... a fejem... (Kezével megsimogatja azokat a testrészeit, amelyekről beszél)... a szemem is fáj...

TANÁR (monoton hangon) „Kony-ha-kés”... „Kony-ha-kés”...

Időközben mindketten felálltak. A Tanár szinte magánkívül hadonászik a konyhakéssel, és indiántáncot lejt a Tanítvány körül. Mindezt persze nem szabad eltúlozni, s a Tanár csak finoman mímelve a táncot. A Tanítvány szemben áll a közönséggel, és lenyűgözve, remegve, láthatóan az ájulással küszködve hátrál az ablak felé...

TANÁR Ismételje: „Konyhakés...” ... „Konyha-kés...”
 TANÍTVÁNY Fáj a torkom... „konyha-kés...” a vállam... „kés...”
 szúr a mellemben a „konyha-kés...”
 TANÁR „Konyha-kés... konyha-kés...”
 TANÍTVÁNY A csípőm... „konyha-kés...” a combjaim... „kony-
 ha... kés...” „kés...”
 TANÁR Ügyeljen a kiejtésre: „konyha-kés”.
 TANÍTVÁNY „...kés”... a torkom...
 TANÁR „Kés”... „Kés”...
 TANÍTVÁNY „Késs”... a vállam... a karom... a mellem... a csí-
 pőm... „késs”... „késs”... „konyha-késs...”
 TANÁR Ez az... most jó volt... ez az!...
 TANÍTVÁNY A „kés...” a mellem... a hasam...
 TANÁR *(határozottan)* Vigyázzon, még betöri az ablakot!... a konyha-
 kés halálos lehet...
 TANÍTVÁNY *(elcsukló hangon)* Tessék? Halálos?
 TANÁR *(széles, nagy mozdulattal ledöfi a Tanítványt)* Nesze! Ez a tied!
 Jaj!

A Tanítvány is felkiált, hogy „Jaj!”, majd meglehetősen illetlen pózban lerogy az egyik székre, amely mintegy véletlenül az ablak mellett állt; miközben mindketten felkiáltanak: „Óóó!” – gyilkos és áldozat egyszerre. A Tanítvány elterül a széken szétvetett lábakkal; a Tanár előtte áll, háttal a közönségnek, másodszor is a Tanítványba dőf, most alulról fölfelé, aztán szemmel láthatóan összeborzong

TANÁR *(kifulladásra)* Mocsok... most megkaptad... Hú, de jól esett... A mindenét... de fáradt vagyok... Levegőt!... Nem kapok levegőt! Jaj!... *(Valóban alig kap levegőt, lerogy a másik székre, a homlokát törli, érthetetlen szavakat dübnyög... s lassan megnyugszik... Feláll, először a kezében lévő késre néz, majd a Tanítványra, s mint aki valami lidérces álomból tér magához, elfogja a félelem)* Szent Isten, mit tettem? Most mi lesz? Istenem, milyen szerencsétlenség! Kisasszony, kisasszony, keljen fel! *(Rángatja a Tanítványt, miközben még mindig a kezében tartja a konyhakést)* Kérem, kisasszony vége az órának... Most elmehet... majd legközelebb kifizeti... Jesszusom,

halott! Ha-lott... És ennek az én konyhakésem az oka... Rettentes. *(Kiabál)* Marie! Marie! Marie drágám, jöjjön be! Jöjjön már! Istenem, mit tegyek? *(Jobboldalt megjelenik Marie)* Nem... ne jöjjön be... nem kell... tévedtem... nincs szükségem magára... Hallja, menjen ki!

Marie szó nélkül előbbre jön, megnézi a hullát

TANÁR *(egyre bizonytalanabban)* Köszönöm, nincs szükségem magára, Marie... elmehet...

SZOBALÁNY *(gúnyosan)* Nos, elégedett a tanítványával, tanár úr? Hasznos volt neki a különóra?

TANÁR *(a háta mögé dugja a kést)* Ó, az órának vége... ám ő még... itt van... nem akar még elmenni...

SZOBALÁNY *(igen gorombán)* Nem akar?! Ne mondja!

TANÁR *(remegve)* Nem én voltam... Nem én voltam, Marie... Isten bizony, nem én. Higgye el, drága Marie-kám, nem én...

SZOBALÁNY Hát akkor kicsoda? Talán bizony én?

TANÁR Nem tudom... lehet, hogy...

SZOBALÁNY Talán a macska?

TANÁR Lehetséges... nem tudom...

SZOBALÁNY És ez ma már a negyvenedik!... És ez így megy minden áldott nap! Hát nem szégyelli magát, a maga korában?... De meglátja, a végén megfizet mindenért. A végén nem marad egyetlen tanítványa sem, s akkor megnézheti magát!

TANÁR *(ingerülten)* Nem az én hibám! Nem akart tanulni! Engedetlenedett! Rossz nebuló volt! Nem tanult!

SZOBALÁNY Hazudik!

TANÁR *(alattomosan közeledni kezd a Szobalányhoz, háta mögött a konyhakéssel)* Mi köze hozzá?! *(Megpróbálja egy óriási döféssel leteríteni a Szobalányt, de az elkapja a csuklóját, kitekeri a karját, s a Tanár leejti a kést)* Bocsásson meg, Marie!

SZOBALÁNY *(lekever két irgalmatlan pofont, de akkorát, hogy a Tanár hanyatt esik, és elsírja magát a padlón)* Szemét kis gyilkos! Takonypóc! Velem mer kikezdeni? Velem? Én nem vagyok a maga szaros tanítványa! *(Megragadja a Tanár gallérját, felrántja, felveszi a házi-*

sapkát, a fejébe nyomja, miközben a Tanár a könyökével védi az arcát, mint egy gyerek, mert attól fél, hogy újra felpofozzák) Tegye vissza a konyhakést a helyére, egykettő! *(A Tanár visszateszi a pohárszék fiókjába a konyhakést, s visszajön a Szobalányhoz)* Figyelmeztettem előre, nem? Hogy az aritmetikából filológia következik, a filológiából pedig gyilkosság...

TANÁR Csak azt mondta, hogy bajba sodor...

SZOBALÁNY Az ugyanaz!

TANÁR Félreértettem. Azt hittem, hogy Baj az egy tó, s hogy a filológia a Bajba sodor...

SZOBALÁNY Hazudik! Vén róka! Egy olyan tudós, mint maga, nem keveri össze a bajt a Bajkál-tóval! Nekem akarja bemagyarázni ezt?

TANÁR *(sírva)* De hát nem direkt öltem meg!

SZOBALÁNY Legalább megbánta?

TANÁR Meg, Marie, meg! Esküszöm!

SZOBALÁNY Az a szerencséje, hogy a végén mindig megsajnálom magát. Istenem, végül is csak egy nagy gyerek. Majd valahogy elrendezem a dolgot... De nehogy nekem újrakezdje megint... A végén még szívrohamot kap...

TANÁR Köszönöm, Marie! Akkor most mit tegyünk?

SZOBALÁNY Hát először is eltemetjük... és a másik harminckilencet is. Rendelünk negyven koporsót, felhívjuk a temetkezési vállalkozót, Auguste plébánost, a vőlegényemet. Rendelünk negyven koszorút...

TANÁR Köszönöm, Marie, köszönöm...!

SZOBALÁNY Igaz is! Auguste-re nincs is szükség, hiszen maga ért a papoláshoz, legalábbis azt mondják...

TANÁR Ha lehet, ne rendeljen drága koszorúkat, nem fizette ki az órát.

SZOBALÁNY Ne nyugtalankodjon... Fedje le inkább a kötényével, mindene kilátszik. Aztán majd elvisszük...

TANÁR Hogyne, Marie, azonnal... *(Betakarja a Tanítványt)* És nem lesz feltűnő... negyven koporsó?... Nyilván felkelti az emberek kíváncsiságát... Mit mondunk, ha megkérdezik, hogy mi van benne?

SZOBALÁNY Ugyan, mit van begyulladva! Legfeljebb azt mondjuk,

hogy üresek. Az emberek különben sem kérdeznek semmit. Megszokták.

TANÁR Mégis, talán célszerűbb volna . . .

SZOBALÁNY *(előhúzza a köténye zsebéből egy karszalagot, lehet horogkereszt szalag is)* Tessék, húzza fel, ha fél, s akkor nem kell tartania semmitől. *(Felhúzza a tanár karjára a karszalagot)* Így ni. Ez már politika.

TANÁR Köszönöm, Marie, így mégis egészen más . . . Maga igazán remek teremtés, Marie . . . odaadó és ügyes . . .

SZOBALÁNY Minden rendben? Mehetünk?

TANÁR Minden rendben, Marie-kám. *(Felemelik a Tanítványt, s elindulnak a hullával kifelé a jobb oldali ajtón)* Óvatosan, nehogy fájdalmat okozzon neki! *(Kimennek)*

A színpad üres néhány másodpercig, majd a bal oldali ajtó felől csengetés hallatszik

SZOBALÁNY HANGJA *(kintről)* Nyitom, egy pillanat! Jövök! *(Megjelenik, éppúgy, mint a darab elején, kezét megtörli a kötényében, s szalad a bal oldali ajtó felé, miközben újra csöngetnek)*

SZOBALÁNY *(félre)* De sürgős neki! *(Hangosan, kifelé)* Nyitom már! Egy pillanat! *(Kinyitja a bal oldali ajtót)* Jó napot, kisasszony! Maga az új tanítvány? A különóra miatt? Már várja magát. Egy pillanat és itt lesz. Jöjjön be, jöjjön, kisasszony!

Függöny